

МВС УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПОСІБНИК

для підвищення кваліфікації працівників органів та підрозділів
Національної поліції України

Харків
ХНУВС
2019

УДК 351.741(477)(075.8)

Н15

РЕЦЕНЗЕНТИ:

СОКУРЕНКО Валерій Васильович, начальник ГУНП в Харківській області, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

МУЗИЧУК Олександр Миколайович, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
26.11.2019 р., протокол № 12*

Посібник для підвищення кваліфікації працівників органів та підрозділів
Національної поліції України / О.І. Безпалова, К.Л. Бугайчук, А.В.
Войціховський та ін. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС. 2019.
132 с.

Н15

УДК 351.741(477)(075.8)

Колектив авторів:

Безпалова Ольга Ігорівна, завідувач кафедри завідувач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України (Розділи VI, VIII)

Бугайчук Костянтин Леонідович, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності, кандидат юридичних наук, доцент (Розділи VI, VII)

Войціховський Андрій Васильович, професор кафедри конституційного і міжнародного права, кандидат юридичних наук, доцент (Розділ I)

Гудзь Тетяна Іванівна, професор кафедри конституційного і міжнародного права, кандидат юридичних наук, доцент (Розділ I)

Носов Віталій Вікторович, професор кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки, кандидат технічних наук, доцент (Розділи IX, X)

Харченко Світлана В'ячеславівна, професор кафедри педагогіки та психології, кандидат психологічних наук, доцент (Розділи IV, V)

Панова Оксана Олександрівна, доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування, доктор юридичних наук, доцент (Розділ VI)

Онищенко Юрій Миколайович, доцент кафедри інформаційних технологій та кібербезпеки, кандидат наук з державного управління, доцент (Розділи IX, X)

Селюков Вадим Сергійович, доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування, кандидат юридичних наук (Розділ VIII)

Коломієць Світлана Ігорівна, начальник відділу організації кінологічної діяльності НПУ (Розділ VIII)

Варунц Лариса Дмитрівна, доцент кафедри конституційного і міжнародного права, кандидат юридичних наук (Розділ III)

Логвиненко Євгенія Сергіївна, доцент кафедри конституційного і міжнародного права, кандидат юридичних наук (Розділ III)

Філіпська Наталія Олександрівна, старший викладач кафедри конституційного і міжнародного права, кандидат юридичних наук (розділ II).

ЗМІСТ

I. ПРАВА ЛЮДИНИ. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА. КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ	7
1.1. Права людини. Міжнародні стандарти у сфері прав людини	7
1.2. Свобода від катувань.....	9
1.3. Право на приватність. Свобода та особиста недоторканність	12
II. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА НЕДИСКРИМІНАЦІЯ В РОБОТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	20
2.1. Поняття, сутність та еволюція категорії «толерантність»	20
2.2. Форми та прояви толерантності у сучасному світі	20
2.3. Расизм, шовінізм, ксенофобія як прояви нетерпимості	21
2.4. Роль працівника поліції у недопущенні будь-яких проявів нетерпимості на ґрунті несхожості.....	23
2.5. Поняття та види дискримінації. Запобігання та протидія дискримінації в Україні..	24
III. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА	30
3.1. Поняття та завдання професійної етики.....	30
3.2. Професійна етика поліцейського. Вираження основних принципів і стандартів професійної етики у правоохоронній діяльності	31
3.3. Морально-професійна деформація в поліції: причини та шляхи попередження ...	38
IV. ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ЕТИЧНЕ СПІЛКУВАННЯ	40
4.1. Поняття ділового спілкування.....	40
4.2. Характеристика засобів і комунікації.....	43
4.3. Конфлікт та маніпуляція	49
4.4. Етичне спілкування поліцейського	52
V. СТРЕС. СТРЕСОСТІЙКІСТЬ	55
5.1. Поняття стресу. Види та ознаки стресу	55
5.2. Посттравматичний синдром	58
5.3. Основні методи профілактики стресових розладів	59
VI. ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА СУСПІЛЬСТВА	64
6.1. Community policing як партнерство між поліцією та громадою.....	64
6.2. Обґрунтування необхідності застосування моделі Community policing.....	65

III. ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА

3.1. Поняття та завдання професійної етики

Професійна етика – це кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста у службовій обстановці, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов’язків.

Істотне місце в системі чинників займає мораль (моральність), що є змістовною основою моральної культури.

Мораль – це сукупність загально визнаних моделей поведінки людей гуманістичного спрямування у вигляді односторонніх обов’язків, які встановлюються і реалізуються шляхом особистого ціннісного світосприйняття, оцінки та визначення своїх обов’язків стосовно всіх явищ матеріального світу.

Моральні почуття – це духовне джерело кожної людини, його двигун, природна невід’ємна якість.

Моральний обов’язок – це додатковий обов’язок, який усвідомлюється не через правовий обов’язок (угоду) не порушувати право іншої особи на життя, а через накладений на себе особою обов’язок створити додаткові і не передбачені правовою угодою певні умови для реалізації права на життя іншої особи.

Наприклад, людина бере на себе односторонній обов’язок піклуватися про сироту без будь-якої правової угоди із зацікавленими суб’єктами. В той же час, ця угода може мати правовий характер із взаємними правами і обов’язками між державою і особою.

Моральні норми і принципи виникають, розповсюджуються і підтримуються у суспільстві шляхом усвідомлення людьми внутрішньої потреби до вчинення добра. Певні моделі такої поведінки стають загально визнаними і відповідно оцінюваними.

3.2. Професійна етика поліцейського. Вираження основних принципів і стандартів професійної етики у правоохоронній діяльності

В діяльності правоохоронців моральні норми відіграють не менш важливе значення ніж правові. Можна навіть стверджувати, що реалізація правових норм обов'язково передбачає аналіз юридичного факту через відповідну етичну систему.

Професійна етика поліцейського – це не тільки сукупність певних моделей поведінки у тих чи інших професійно-значущих випадках. Професійна етика поліцейського – це певний спосіб і стиль життя, особисті переконання, життєва позиція і власна відповідальність.

Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 1179 від 09 листопада 2016 р. були затверджені Правила етичної поведінки

Правила етичної поведінки поліцейських є узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки поліцейських та спрямовані на забезпечення служіння поліції суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку на засадах етики та загальнолюдських цінностей.

Відповідно до цього документу під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен:

- неухильно дотримуватися положень Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського;
- професійно виконувати свої службові обов'язки, діяти лише на підставі, у межах повноважень та в спосіб, що визначені законодавством;
- поважати і не порушувати права та свободи людини;
- у кожному окремому випадку обирати той захід з-поміж заходів, передбачених законодавством України, застосування якого призведе до настання найменш негативних наслідків;
- неухильно дотримуватись антикорупційного законодавства України;
- виявляти повагу до гідності кожної людини, справедливо та неупереджено ставитися до кожного, незважаючи на расову чи національну

приналежність, мову, стать, вік, віросповідання, політичні чи інші переконання, майновий стан, соціальне походження чи статус, освіту, місце проживання, сексуальну орієнтацію або іншу ознаку;

- поводитися стримано, доброзичливо, відкрито, уважно і ввічливо, викликаючи в населення повагу до поліції і готовність співпрацювати;

- контролювати свою поведінку, почуття та емоції, не дозволяючи особистим симпатіям або антипатіям, неприязні, недоброму настрою або дружнім почуттям впливати на прийняття рішень та службову поведінку;

- мати охайний зовнішній вигляд, бути у встановленій формі одягу;

- дотримуватися норм ділового мовлення, не допускати використання ненормативної лексики;

- зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків;

- інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді.

Під час виконання службових обов'язків поліцейському заборонено:

- сприяти, здійснювати, підбурювати або терпимо ставитися до будь-яких форм катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання;

- допускати будь-які привілеї чи обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовною або іншими ознаками;

- використовувати будь-які предмети, на яких зображена символіка політичних партій, та провадити політичну діяльність, висловлювати особисте ставлення до діяльності політичних партій під час виконання службових повноважень, а також використовувати службові повноваження в політичних або особистих цілях;

- розголошувати та використовувати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків, у тому числі після припинення служби в поліції, крім випадків, визначених законом;

– знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак (жетон), а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню за допомогою технічних засобів, крім випадків, коли поліцейський виконує службові обов'язки в режимі секретності в установленому законодавством України порядку;

– перебувати на службі в нетверезому стані, у стані наркотичного або токсичного сп'яніння, вживати тютюнові вироби під час безпосереднього виконання службових обов'язків і в невстановленому місці.

Необхідно звернути увагу на поведження працівника поліції із затриманою особою.

1) Поліцейський не має права обмежувати свободу людини, крім як на підставах та в порядку, визначених законом.

2) Поліцейський зобов'язаний пояснити затриманій особі зрозумілою для неї мовою підстави для затримання та права затриманої особи, надати можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника, а також повідомити про факт затримання третій особі, яку повинна обрати затримана особа.

3) Поліцейський повинен забезпечити затриманому надання медичної допомоги за необхідності.

4) Поліцейський не повинен піддавати катуванню затриманих осіб, допускати жорстоке, нелюдське або таке, що принижує людську гідність, ставлення до них.

5) Поліцейський повинен забезпечити людське ставлення та повагу до затриманої особи.

6) Поліцейський може застосувати заходи поліцейського примусу до затриманої особи лише у передбачених законом випадках, з дотриманням вимог законності, необхідності, пропорційності та ефективності заходу.

Незалежно від посади чи звання у відносинах із населенням поліцейський зобов'язаний: бути тактовним та доброзичливим; висловлювати вимоги чи зауваження, що стосуються особи, у ввічливій та переконливій формі; надати можливість особі висловити власну думку; до всіх потерпілих від злочинів або інших правопорушень проявляти повагу, охороняти їх безпеку та право на невтручання в особисте життя.

За будь-яких обставин і відносно будь-якої людини як у робочий, так і в неробочий час поліцейський зобов'язаний дотримуватися норм професійної етики.

При зверненні до особи поліцейському заборонено бути зверхнім, погрожувати, іронізувати, використовувати ненормативну лексику.

Поліцейський повинен бути коректним та не повинен допускати застосування насильства чи інших негативних дій щодо членів суспільства, а також, незважаючи на провокації, повинен *залишатися об'єктивним*.

З метою зменшення кількості випадків застосування поліцейських заходів примусу поліцейський повинен проявляти розсудливість, відкритість, почуття справедливості, володіти комунікативними навичками (переконання, ведення переговорів тощо), а в необхідних випадках мати керівні та організаційні якості.

Керівник органу (підрозділу) поліції повинен:

- бути прикладом дотримання Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, професійно-етичних вимог, основних принципів професійної діяльності та правил поведінки поліцейських, визначених цими Правилами, а також вимагати їх дотримання від підлеглих;

- відповідати за віддані (видані) розпорядження (доручення) і накази, наслідки їх реалізації, відповідність їх законодавству України;

- об'єктивно оцінювати виконання службових обов'язків підлеглими, а в разі порушення норм законодавства України або недотримання вимог Правил етичної поведінки поліцейських – ініціювати притягнення їх до відповідальності згідно із законодавством України;

- заохочувати етичну поведінку;

- запобігати виникненню конфлікту інтересів у діяльності підлеглих, а в разі виникнення – сприяти його оперативному вирішенню.

Керівник органу (підрозділу) поліції не має права:

- перекладати свою відповідальність на підлеглих;

- використовувати службове становище в особистих інтересах або інтересах третіх осіб;
- проявляти зарозумілість, грубість, некоректність стосовно підлеглих.

Також треба звернути увагу на те, що 7 жовтня 2018 р. набрав чинності новий Дисциплінарний статут Національної поліції України.

Закон України «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» від 15 березня 2018 р.

У Законі визначені повноваження поліцейських та їх керівників, види заохочень, дисциплінарних стягнень, а також порядок їх оскарження.

Відповідно до ст. 15 Закону проведення службових розслідувань за фактом порушення поліцейським службової дисципліни здійснюють дисциплінарні комісії, до складу яких можуть входити представники громадськості, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості.

Відповідно до ст. 18 Закону під час проведення службового розслідування *поліцейський має право на захист*, що полягає в наданні йому можливості надавати письмові пояснення щодо обставин вчинення дисциплінарного проступку та докази правомірності своїх дій.

Також поліцейський має право користуватися правничою допомогою. Зокрема, представником поліцейського може бути адвокат, повноваження якого підтвержені копією свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, ордером та копією договору із представником.

Окрім цього в Статуті закріплено поняття «службова дисципліна», яка окрім загальних обов'язків поліцейського, визначених ст. 18 Закону «Про Національну поліцію», зобов'язує дотримуватися правил носіння однострою та знаків розрізнення.

Естетичною складовою професійної діяльності поліцейського є його зовнішній вигляд

Так, постановою Кабінету Міністрів України № 823 від 30 вересня 2015 р. «Про однострій поліцейських» затверджено опис і зразки предметів однострою поліцейських.

Згідно ч. 2 ст. 20 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейські мають єдиний однострій. Поліцейський отримує однострій

безоплатно. На однострої поліцейського розміщується нагрудний знак із чітким зазначенням його спеціального жетона. Поліцейські мають дотримуватись правил носіння однострою.

Поліцейському заборонено знімати з однострою чи приховувати нагрудний знак, а також будь-яким іншим чином перешкоджати прочитанню інформації на ньому або фіксуванню її за допомогою технічних засобів.

Поліцейський, який виконує функції в цивільному одязі, зобов'язаний мати при собі нагрудний знак, крім випадків, коли наявність нагрудного знака перешкоджає проведенню негласної слідчої (розшукової) дії.

У поліцейських підрозділів спеціального призначення номер нагрудного знаку додатково зазначається на однострої і на шоломі таким чином, щоб його було можливо прочитати або зафіксувати за допомогою технічних засобів, крім випадків, коли такі поліцейські відповідно до рішень уповноважених осіб поліції виконують завдання в режимі секретності.

Відповідно до Правил носіння однострою поліцейських, затверджених наказом МВС України № 718 від 19 серпня 2017 р.:

1) Поліцейські повинні носити однострій, що відповідає зразкам і описам, затвердженим у встановленому законодавством України порядку, у суворій відповідності із цими Правилами. Вони зобов'язані бережно ставитися до отриманого однострою, вживати заходів для запобігання пошкодженню. Однострій має бути чистим, ретельно припасованим та застебнутим.

2) Повсякденна та спеціальна форми одягу підлягають носінню під час виконання службових обов'язків, на заняттях, а також у позаслужбовий час. При цьому повсякденна форма одягу носить з орденськими стрічками і стрічками медалей на планках, нагрудними знаками.

3) Предмети однострою мають бути встановлених зразків, чистими і випрасуваними. Брюки парадно-вихідної та повсякденної форм одягу повинні мати поздовжні складки. На решті предметів заправувати складки не дозволяється. Клапани кишень пальта зимового, плаща, кітеля, куртки та брюк мають бути назовні, знаки розрізнення правильно та охайно пришиті (прикріплені).

4) Під час виконання службових обов'язків на однострої обов'язково розмішуються знімні планшети із написом «ПОЛІЦІЯ» та/або інші планшети (беджі) для ідентифікації особи як поліцейського.

Поліцейському забороняється:

- носіння предметів однострою, державних нагород, відзнак та інших нагрудних знаків, не передбачених чинним законодавством України;
- одночасне носіння предметів різних видів однострою та предметів однострою різних кольорів, крім випадків, передбачених цими Правилами;
- носіння однострою разом із предметами цивільного одягу, крім випадків, передбачених цими Правилами;
- носіння забруднених, вицвілих, невивипрасуваних, пошкоджених та зношених предметів однострою;
- перебувати поза межами будівель без головного убору;
- носіння предметів однострою без знаків розрізнення та планшетів для ідентифікації особи як поліцейського;
- носіння сумок (рюкзаків, пакетів) та парасольок яскравих кольорів.

Взуття до парадно-вихідної та повсякденної форм одягу має бути:

- класичної конструкції, закритого типу в носочній та п'яточній частинах;
- виготовлене із гладкої шкіри чорного кольору (крім замші, лакової шкіри);
- без перфорації та додаткового оздоблення;
- зручним та комфортним для виконання службових обов'язків;
- ретельно вичищене, з підошвою в бездоганному стані;
- шкарпетки мають бути чорного кольору.

5) Поліцейським-жінкам під час носіння спідниці дозволяється носити колготи (панчохи) тілесного або чорного кольору до парадно-вихідної та повсякденної форм одягу. Забороняється носіння колгот (панчох) яскравих кольорів або з візерунками;

6) Шапку-маску літню та шапку-маску зимову дозволяється носити тільки при виконанні спеціальних завдань (операцій).

Перехід на літню або зимову форму одягу визначається наказом Голови Національної поліції України або особи, яка виконує його обов'язки. При переході на літню або зимову форму одягу керівництво органів (підрозділів, установ, закладів) поліції проводить стройові огляди, на яких перевіряється зовнішній вигляд поліцейських.

3.3. Морально-професійна деформація в поліції: причини та шляхи попередження

Діяльність поліцейського сприяє розвитку як позитивних (витримка, спокій, дисциплінованість, вміння знайти підхід до людей і встановити з ними контакт, широкий кругозір і т.д.), так і негативних (байдужість до людей, їх долі, переживанням, інтересам, зайва підозрілість, грубість, кар'єризм та ін.) якостей.

Причини професійної деформації поліцейського класифікуються на об'єктивні і суб'єктивні.

Об'єктивні – наявність владних повноважень і елементів примусу; детальна правова регламентація; постійне спілкування з обвинуваченими (підозрюваними), недобросовісними потерпілими та свідками (вони дають завідомо неправдиві показання або відмовляються від дачі показань); дефіцит часу і перевантаження; помилкова корпоративність, що приводить до захисту «честі мундира» на шкоду суспільним інтересам; часте виникнення конфліктних ситуацій; протидія зацікавлених осіб; психічні та фізичні перевантаження; недоліки в організації управління юридичною діяльністю, несприятливі побутові умови та ін.

Суб'єктивні – переважно, низький професійний рівень, завищена самооцінка, розгубленість, відсутність умінь і навичок контролювати свою поведінку, позиція власної винятковості, кар'єризм, відсутність самокритичності, «емоційне» вигорання, пасивність при виконанні службових обов'язків, скептичне ставлення до таких моральних понять як честь, борг, совість, невідповідність та ін.

Результатом професійної деформації можуть бути зміни психофізіологічних і характерологічних якостей поліцейського. Він стає запальним, дратівливим, нестриманим і т.д.

Але професійна деформація – не обов'язкова ознака поліцейської діяльності, її появу можна попередити. Тут важливу роль відіграє система

професійно-психологічної підготовки, процесуально регламентованого контролю, правильна організація праці, вмiле чергування праці i вiдпочинку, а також встановлення стiйкого сприятливого морально-психологiчного клiмату в колективi, ставлення до людини як до вищої цiнностi, поважаючи та захищаючи її права, свободи. Якщо дотримуватися правил етичної поведiнки, забезпечити полiцейським високу професiйну адаптивнiсть, то це слугуватиме перешкодою виникнення професiйної деформацiї.